

МОНІТОРИНГ ПРОФЕСІЙНО-ЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ

В. Б. ГРИЦІВ

У світлі соціально-економічних перетворень, що відбуваються в українській державі, на перший план у сфері професійної освіти виходять проблеми підготовки фахівців, здатних, передусім, аналізувати нестандартні ситуації, приймати оптимальні рішення в умовах невизначеності та прогнозувати можливі наслідки. На сьогодні ці завдання актуалізуються, оскільки виникає необхідність пошуку нових шляхів підвищення ефективності підготовки фахівців банківської справи. Банківська система є невід'ємною складовою економічної системи будь-якої країни, є тією ланкою, що пов'язує промисловість та торгівлю, сільське господарство та населення. У зв'язку із цим особлива увага зосереджена на підготовці майбутніх банківських працівників України.

Щоб ефективно провадити менеджмент банківської системи, керівництву важливо знати свої можливості, а також потенціал своїх працівників. Традиційний підхід до оцінки персоналу – за фактом виконання посадових обов'язків – не дозволяє у повній мірі використовувати здібності та можливості кожного працівника. Тому сьогодні у кадровій роботі актуальним є такий напрям, як оцінка персоналу, заснована на компетентностях.

Метою представленої статті є аналіз можливостей моніторингу професійно-етичної компетентності майбутніх фахівців банківської справи.

На сьогодні існує достатня кількість визначень, що розкривають сутність понять «компетентність» та «професійна компетентність». Одні автори характеризують компетентність з точки зору того, на що здатна компетентна людина (тобто з позицій результату формування компетентності), інші детально аналізують та пояснюють її структуру. Думки науковців відносно структури компетентності (зокрема і професійної компетентності) теж є різноплановими: від визначення структури, як сукупності знань, умінь та навичок, до практичної синонімічності з поняттями «професіоналізм» та «кваліфікація». Оскільки не доведено справедливості жодної з цих наукових думок, то всі вищезазначені погляди можна вважати рівноправними, що дає можливість здійснювати опору на той чи інший підхід у наукових дослідженнях. Одночасно із цим, варто визнати, що всі визначення «компетентності», а також «професійної» та «професійно-етичної компетентності» мають раціональну основу – закладені в них ідеї не суперечать одна одній, а доповнюють одна одну, просто їх автори стоять на різних ринково-економічних, психологічних, педагогічних та ін. позиціях.

Найбільш цікавими для запропонованого дослідження є наступні визначення компетентності, об'єднані у декілька груп.

Визначення, що характеризують компетентність через її зовнішні прояви: «компетентність» – це здатність людини діяти за межами навчальних сюжетів та ситуацій або здатність до переносу знань, умінь та навичок за межі умов, у яких ці знання, вміння та навички початково сформувались, здатність формулювати кваліфіковані судження, приймати адекватні рішення у проблемних ситуаціях, досягаючи у результаті поставленої мети (В. А. Болотов, В. В. Батишев, А. Л. Бусигіна). Ці визначення вимагають включення у структуру компетентності певних характеристик мислення, зокрема творчих характеристик, що забезпечують здатність переносити знання та вміння у нові галузі їх використання, самостійність у прийнятті рішень, здатність розв'язувати проблеми [10].

Визначення, виходячи з яких можна виділити структурні компоненти компетентності, – це володіння компетенціями, що охоплюють здібності, готовність до пізнання та відносини (зразки поведінки), необхідні для виконання діяльності, наявність у людини здатності та вміння виконувати відповідні трудові функції, готовність та здатність до діяльності, а також низка особистісних якостей (В. І. Байденко [1], А. К. Маркова [6]).

Визначення, в яких чітко відображено авторський погляд на структуру компетентності (належать, переважно, до професійної компетентності: Л. М. Мітіна [7], Г. М. Коджаспірова [2] та ін.).

Таким чином, на основі аналізу науково-педагогічної та психологічної літератури щодо сутності поняття «компетентність» у представленому дослідженні за основу взято розуміння «компетентності» як *здатності застосовувати знання та вміння ефективно й творчо в міжособистісних відносинах* –

ситуаціях, що передбачають взаємодію з іншими людьми в соціальному контексті так само, як і в професійних ситуаціях [3].

З урахуванням існуючих різновидів ключових компетентностей в освіті виділено *професійну та етичну компоненти у компетентності майбутніх банківських працівників*. Професійна компонента покликана відображати ідеологію професійної діяльності банківського працівника, а етична – ставлення, ціннісні орієнтації, переживання тощо [5, 11].

Таким чином, професійно-етична компетентність працівників банківської справи – це *складне індивідуально-психологічне утворення, що об'єднує теоретичні знання з професійної етики та професійні практичні вміння банківського працівника, що забезпечують вибір ним свідомої етичної поведінки відповідно до професійно-етичних норм*.

Сучасні дослідники висловлюють різні точки зору щодо структури професійної компетентності. Проаналізувавши наявні дослідження, взяли за основу позицію Н. В. Кузьміної [4] та виділили такі компоненти професійно-етичної компетентності майбутніх фахівців банківської справи:

спеціальний компонент – компетентність у галузі економіки, фінансів, кредитної діяльності, бухгалтерського обліку, банківської діяльності, що включає знання цих наук, а також навички та вміння застосовувати науково-економічні знання на практиці; вона визначає теоретичну готовність працівника банківської справи до реалізації своїх професійних функцій;

етичний компонент – це компетентність, що являє собою складне соціальне утворення на основі інтеграції професійних (економічних) знань, практичних умінь у галузі етики та відповідного набору особистісних якостей, що обумовлюють готовність до етично адекватної поведінки у соціумі в ситуаціях морального вибору;

проектно-креативний компонент – проявляється в умінні обирати найбільш раціональні форми роботи для різних видів діяльності банківського працівника, в умінні формувати пропозиції щодо покращення роботи фінансової установи, в якій здійснюється професійна діяльність;

організаторсько-діагностичний – полягає в умінні аналізувати, прогнозувати кінцевий результат своєї професійної діяльності, вмінні організовувати ситуації соціальної, професійної та комунікативної взаємодії;

рефлексивний компонент – проявляється у самоусвідомленні та самопізнанні своєї професійної діяльності, а також у її об'єктивній самооцінці.

Таким чином, аналіз наукових підходів щодо розуміння сутності професійної компетентності майбутніх фахівців дозволив сформулювати визначення професійно-етичної компетентності і її компонентів для фахівців банківської справи.

Враховуючи вищезазначене, слід наголосити, що процес результативного формування професійно-етичної компетентності майбутніх працівників банківської справи є багатофакторним, а тому передбачає розв'язання багатьох проблем. Першочерговою проблемою, що виникає при реалізації компетентнісного підходу у вищій школі є необхідність цілеспрямованого та систематичного відслідковування його якості. Цей аспект проблеми (якість компетентнісного підходу, зокрема у формуванні професійно-етичної компетентності) розв'язується у процесі моніторингу якості освіти. Моніторинг, в свою чергу, включає систему контролю та оцінки. Загально визнаним положенням теорії контролю й оцінки є те, що коректну оцінку допускають тільки результати діяльності тих, кого навчають, тобто результати навчання в цілому. Для цього необхідно визначати приріст знань, умінь та інших якостей, і за ним визначати якість навчання в цілому [9]. У представленому дослідженні значущим є поняття «результативності формування професійно-етичної компетентності». За цієї ситуації слід мати на увазі дві ознаки результативності:

наявність рівня сформованості професійно-етичної компетентності;

високий рівень сформованості професійно-етичної компетентності.

Проте результативність процесу формування професійно-етичної компетентності визначається за результатами двох взаємопов'язаних процесів: моніторингу і діагностики. Діагностика – це встановлення, вивчення та оцінка корисних якостей, характеристик і ознак, що визначають стан досліджуваного об'єкта або явища, для виявлення причин цього стану (шляхом визначення факторів, що сприяють або перешкоджають підвищенню рівня цієї якості), для виявлення потенційних можливостей впливу на цей стан, а також для передбачення відхилень за обраними параметрами з метою застосування обґрунтованих педагогічних дій та рішень, спрямованих на встановлені причини. А моніторинг, відповідно – організоване спостереження за контрольованим процесом шляхом відслідковування за визначеною методикою значень, обраних для контролю параметрів та

співставлення їх із заздалегідь установленими допустимими значеннями [4]. Згідно із поданим визначенням, моніторинг включає такі елементи:

- об'єкти, відносно яких збирається інформація;
- способи збирання, зберігання та обробки інформації;
- канали збору інформації;
- критерії та показники, відповідно до яких збирається інформація;
- процедури обробки інформації.

В якості об'єктів можуть виступати викладачі, студенти, види діяльності, зміст навчального матеріалу, результати засвоєння студентами знань та вмій за основними видами діяльності [8].

Методи моніторингу можуть бути різноманітними: теоретичні (аналіз документів, формулювання гіпотез, моделювання), соціологічні (бесіда, анкетування, тестування, інтерв'ювання, контент-аналіз), емпіричні (практичні: спостереження, самоспостереження, експеримент, вивчення досвіду), математичної статистики [8].

Найбільшу складність зазвичай викликає питання щодо виділення критеріїв та показників. Це пояснюється необхідністю врахування взаємозв'язку багатьох складових – особливості тих, кого навчають, освітню діяльність, навчально-пізнавальну діяльність. У зв'язку із цим критерії, показники та рівні сформованості професійно-етичної компетентності повинні враховувати характеристики освіти, діяльності і особистості.

Отже, на основі врахування вимог щодо моніторингу та діагностики сформованості компетентності майбутнього фахівця, сутності і структури професійно-етичної компетентності працівників банківської справи, вважаємо, що прояв виокремлених компонентів професійно-етичної компетентності можна прийняти в якості критеріїв її сформованості та співвіднести з відповідними показниками.

Таким чином, критеріями і показниками сформованості професійно-етичної компетентності майбутніх фахівців банківської справи є:

спеціальний (система знань, умій та навичок, що є достатніми для професійної реалізації своєї основної діяльності; професійна ерудиція);

етичний (сукупність цілей і мотивів, рівень яких є етично адекватним для розв'язання ситуацій морального вибору; специфіка професійної етики банківського працівника);

проектно-креативний (наявність системи знань, необхідних для здійснення дослідницької діяльності, а також проектних та конструкторських умій);

організаційно-діагностичний (узагальнення і конкретизація досвіду роботи у банківській сфері; прогностичні, аналітичні, дедуктивні та індуктивні навички; аналіз і контроль результатів діяльності);

рефлексивний (уміння самоаналізувати та самооцінювати свої професійні, етичні та комунікативні здібності та якості).

Виходячи з логіки дослідження, були виділені рівні сформованості професійно-етичної компетентності майбутніх фахівців банківської справи, що розглядаються як ступінь оволодіння ними основними компонентами цієї компетентності.

Для того, щоб використовувати отримані критерії й показники безпосередньо для оцінки рівня сформованості професійно-етичної компетентності студентів, необхідно визначити кількість рівнів і визначити зміст кожного з них. У педагогічних дослідженнях найчастіше використовують трьох-, чотирьох-, п'ятирівневі системи оцінок, залежно від передбаченої точності виміру й можливості співставлення отриманих результатів.

Оскільки оцінка рівня сформованості професійно-етичної компетентності майбутніх фахівців банківської справи є досить складним завданням, для мінімізації помилок при визначенні цього рівня за тим чи іншим критерієм ми використали п'ятирівневу систему оцінок, що дозволяє досить точно визначити ступінь сформованості професійно-етичної компетентності студентів:

оптимальний рівень – вивчають основи банківської справи з огляду на важливість всебічного розвитку своєї особистості, підвищення загальної й економічної культури. Такі студенти виявляють різнобічний інтерес до основ банківської справи, глибоко розуміють та усвідомлюють роль і місце основ банківської справи для економічної системи суспільства. Мають стійкі погляди за будь-яких обставин. У них значний обсяг економічних знань, що далеко виходить за межі навчальної програми, їхні знання щодо різних галузей економічної науки глибокі, ґрунтовні й систематизовані. Таких студентів характеризує глибокий та всебічний ступінь освоєння понять та категорій. Знання основ банківської справи у них ціннісно усвідомлені. На основі здобутих знань такі студенти можуть швидко

та ефективно вирішити проблемні задачі та розв'язати економічні ситуації. Здатні вчасно і якісно виконувати професійні завдання, самостійно оформити необхідні документи;

достатній рівень – вважають, що вивчати основи банківської справи їм необхідно для підготовки до діяльності у кредитно-банківських установах. Такі студенти мають різнобічний, але в той же час різко окреслений, вибірковий інтерес до основ банківської справи. У цілому вони усвідомлюють цінність і значення економічних знань. Економічні погляди й переконання у них досить стійкі, такі студенти реагують лише на дуже сильний негативний вплив. Характерні великий обсяг економічних знань, що відповідає кваліфікаційним вимогам до випускника вузу. Знання у таких студентів досить глибокі, систематизовані в межах навчальної програми. Студенти мають достатній рівень засвоєння понять та категорій, не розуміють лише окремі з них. Знання основ банківської справи достатні, проте у деяких випадках ціннісно неусвідомлені. Можуть виконати професійне завдання, оформити необхідні документи за зразком;

допустимий рівень – мотиви вивчення основ банківської справи пов'язані з тим, щоб закінчити ВНЗ і одержати оцінку для диплома. Інтерес вони мають лише до обов'язкової, «необхідної» інформації. Частково усвідомлюють цінність і значення основ банківської справи, а з найбільш спірних питань у них переконаності немає. Вважають, що у цілому економічні знання їм необхідні, оскільки від знання економіки безпосередньо залежить просування по службі. Обсяг економічних знань в основному наближається до передбачених кваліфікаційних вимог, знання є, але дещо поверхові, хоча й систематизовані щодо галузей економічної науки. Таких студентів характеризує неповнота засвоєння понять і категорій, недостатнє розуміння їх окремих аспектів, недостатнє знання основ банківської справи. Ці знання у них ціннісно не усвідомлені. Мають у цілому гарні навички, здатні з допомогою товаришів виконати професійне завдання, оформити необхідні документи;

критичний рівень – мотиви вивчення основ банківської справи полягають у тому, щоб отримати оцінку на семінарі, потім – на іспиті. Інтерес до основ банківської справи у таких студентів нестійкий. Вони усвідомлюють значення основ банківської справи лише для діяльності банківських установ, легко піддаються на переконання з боку інших осіб. Обсяг економічних знань у цілому явно недостатній, щоб розбиратися в економічних відносинах, знання часто поверхові, вибіркові, майже не систематизовані. Характерним є фрагментарність засвоєння понять, ігнорування окремих з них, поверхові знання з основ банківської справи. Мають лише початкові навички виконання професійного завдання, при оформленні необхідних документів зазнають труднощів;

недопустимий рівень – мотиви вивчення основ банківської справи полягають у тому, щоб отримати знання щодо того, як заощадити або створити капітал. Інтересу до основ банківської справи у таких студентів практично немає. Вони не усвідомлюють ролі й знання основ банківської справи. Їхні економічні погляди і переконання нестійкі; студенти їх легко змінюють при негативному впливі. Обсяг економічних знань незначний, знань, як і їх системи, майже немає. Студенти не розуміють сутність економічних понять та категорій, не мають також конкретних і специфічних знань з основ банківської справи. Вони не можуть самостійно вирішити економічні задачі та розв'язати проблемні ситуації.

Таким чином, вищезазначені критерії оцінки рівня сформованості професійно-етичної компетентності майбутніх фахівців банківської справи дозволяють у цілому багатьма показниками оцінити найбільш істотні сторони професійно-етичної компетентності: мотиви вивчення основ банківської справи, ступінь сформованості економіко-соціальних поглядів і переконань, рівень рефлексії. Ці критерії й показники відображають усі складові компоненти професійно-етичної компетентності майбутніх фахівців банківської справи, дозволяють урахувати специфічність сфери застосування економічних знань, навички й уміння, необхідні йому при здійсненні професійної діяльності. Саме тому зазначені критерії та показники можна використовувати для об'єктивної і всебічної оцінки рівня сформованості професійно-етичної компетентності майбутніх фахівців банківської справи.

Отже, аналіз психолого-педагогічної літератури дав можливість виявити критерії оцінки рівня сформованості професійно-етичної компетентності майбутніх фахівців банківської справи, а на основі розроблених критеріїв і показників – виділити п'ять рівнів сформованості їхньої професійно-етичної компетентності. Спроектвану систему критеріїв, показників та рівнів у подальшому можна використовувати в експериментальних дослідженнях.

Список використаної літератури:

1. Байденко В. И. Компетентный подход к проектированию государственных стандартов высшего профессионального образования (методологические и методические вопросы) : метод. пособие / В. И. Байденко. – М. : Исслед. центр проблем качества подгот. специалистов, 2005. – 114 с.
2. Кажанова В. Н. Специфика формирования профессиональных компетенций в процессе адаптации студента в учебно-творческой среде вуза : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / В. Н. Кажанова. – Тамбов, 2004. – 209 с.
3. Компетентность как инструмент конкурентоспособности специалиста // Материалы международной научно-практической конференции молодых ученых «Новый Казахстан в новом мире». – Астана. Университет «Туран-Астана», Ч 1-2007.-126-129 с.
4. Кузьмина Н. В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения / Н. В. Кузьмина. – М. : [б. и.], 1990. – 203 с.
5. Курбатов В. В. Модель формирования этической компетентности социального педагога. – Молодые ученые – московскому образованию / В. Курбатов // Материалы 8-й городской научно-практической конференции молодых ученых и студентов учреждений высшего и среднего образования городского подчинения. – М. : МГППУ, 2009. – С.322-324.
6. Маркова А. К. Психологический анализ профессиональной компетентности учителя // Советская педагогика. 1990. № 8.
7. Митина Л. М. Психология профессионального развития / Л. М. Митина – М. : [б. и.], 1998. – 203 с.
8. Паламарчук Л. Н. Проектный метод как одно из педагогических условий, способствующих формированию информационной компетентности учащихся [Текст] / Л. Н. Паламарчук // Интеграция методической работы и системы повышения квалификации кадров : Матер. VII Всерос. науч.-практ. конфер. : Ч.3 / Челяб. ин-т доп. проф.-пед. образ. – Челябинск: «Образование», 2006. – С. 254 – 256.
9. Слєпкань З. І. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі : навч. посіб. / З. І. Слєпкань. – К. : Вища шк., 2005. – 239 с.
10. Хазова С. А. Компетентность конкурентоспособного специалиста по физической культуре и спорту / С. Хазова – М. : Издательство «Академия Естествознания», 2010. – 254 с.
11. Хоружа Л. Л. Теоретичні засади формування етичної компетентності майбутніх учителів початкових класів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Л. Л. Хоружа ; Ін-т педагогіки АПН України. – К., 2004. – 45 с.

Рецензент – доктор педагогічних наук, доцент О. В. Діденко.